

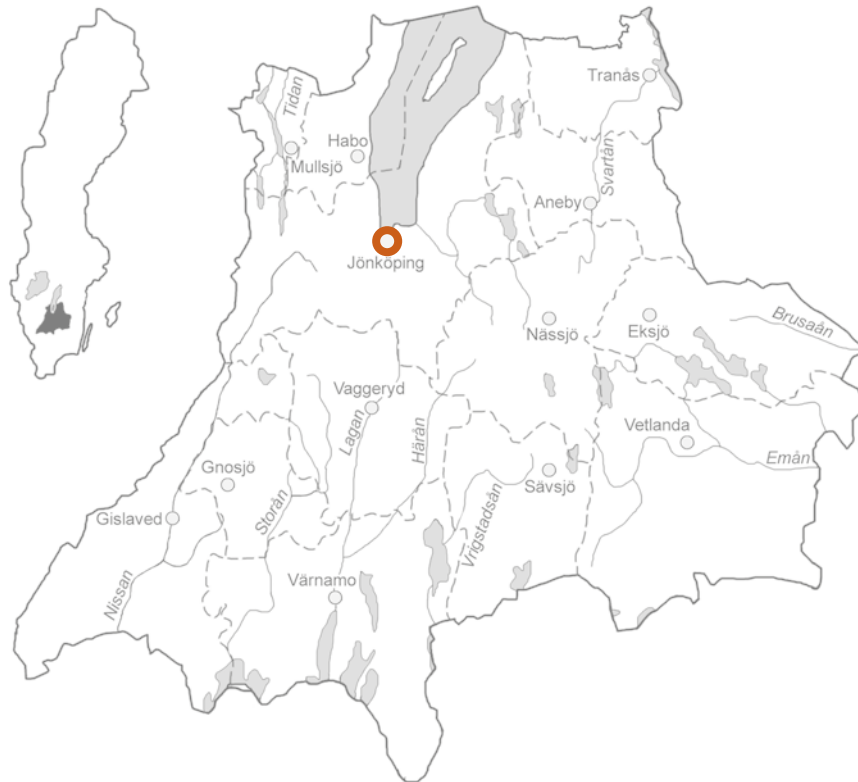
Smedjegatan/Hovrättstorget

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning på Hovrättstorget inom stadslager L1973:2508 inför ledningsdragning på Hovrättstorget, fastigheten Öster 1:1, Jönköping, Jönköpings kommun, Jönköpings län.

Smedjegatan / Hovrättstorget

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning på Smedjegatan samt Hovrättstorget inom stadslager L1973:2508 inför ledningsdragning på Hovrättstorget, fastigheten Öster 1:1, Jönköping, Jönköpings kommun, Jönköpings län.

Jönköpings läns museums dnr: 2023-182
Länsstyrelsens dnr: 431-4854-2023

Rapport, foto och ritningar: Annie Rosén
Rapportgranskning: Mikael Nordström
Grafisk mall: Anna Stålhammar
Distribution: Digital pdf

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jonkopingslansmuseum.se

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr I2018/00079. (CC0)
ISSN: 1103-4076

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2023

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	7
Omfattning	7
Målsättning och metod	7
Topografi	8
Fornlämnings- och kulturmiljö	8
Tidigare undersökningar	9
Resultat	10
Fynd	11
Utvärdering av undersökningsplanen	12
Administrativa uppgifter	13
Referenser	14
Arkiv	14
Tryckta källor och litteratur	14

Bilagor

Bilaga 1. Karta över tidigare undersökningar	17
--	----

DEN UPDRAGSARKEOLOGISKA PROCESSEN

Uppdragsarkeologin regleras av 2 kap. 10–14§§ i Kulturmiljölagen samt genom allmänna råd och föreskrifter. Arkeologiska uppdrag indelas i flera etapper: arkeologisk utredning, förundersökning och undersökning. Processen syftar i första hand till att bevara fornlämningarna, vilket är grundtanken i kulturmiljölagen.

Arkeologisk utredning

Arkeologisk utredning brukar göras i två steg. Den första etappen, steg 1 (AU1), innebär att befintlig kunskap i form av arkivmaterial, äldre handlingar och historiska kartor samt litteratur och uppgifter om tidigare undersökningar sammanställs med syfte att se om fornlämningar berörs av arbetsföretaget. Därtill görs en fältinventering i syfte att lokalisera tidigare okända fornlämningar. Steg 2 (AU2) utgör den del som innebär markingrepp i form av sökschakt med grävmaskin och provrutsgrävning. Om det konstateras förekomst av fornlämningar så kan dessa, om de inte kan bevaras, gå vidare till en arkeologisk förundersökning.

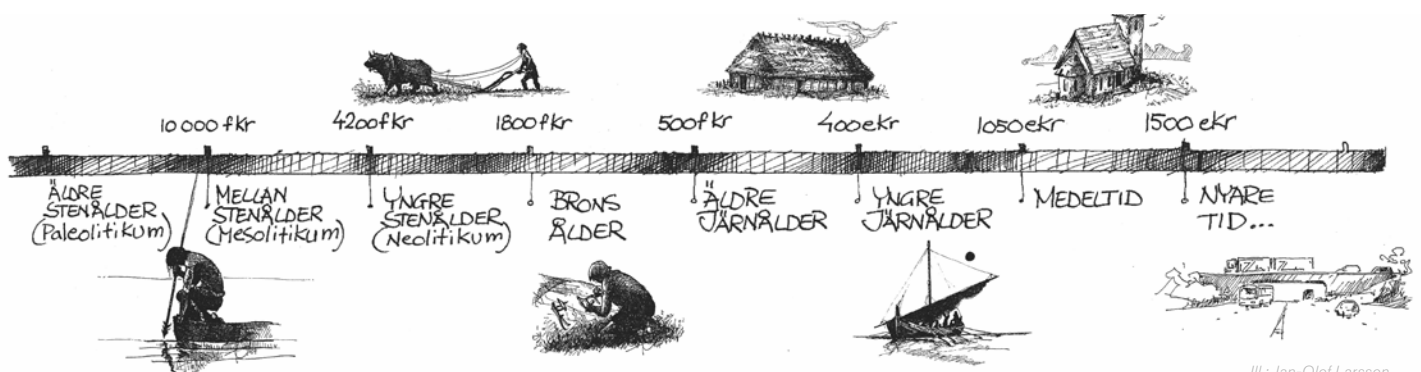
Arkeologisk förundersökning

En arkeologisk förundersökning (FU) syftar till att fastställa och beskriva fornlämningens karaktär, datering, utbredning och komplexitet samt att ta till vara fynd. Resultaten ska kunna ligga till grund för länsstyrelsens bedömning av kunskapspotentialen inför kommande beslut om tillstånd till ingrepp i en fornlämning. Förundersökningen ska också ge underlag för företagarens (exploatörens) vidare planering. Om fornlämningen efter förundersökning bedöms vara välbevarad och ha vetenskaplig potential går det vidare till nästa steg i processen - en arkeologisk undersökning.

Arkeologisk undersökning

En arkeologisk undersökning (UN) utförs med anledning av att en fornlämning behöver tas bort. Syftet med en arkeologisk undersökning är att dokumentera en fornlämning, ta till vara fornynd, rapportera och förmedla resultaten för att skapa kunskap av relevans för myndigheter, forskning och allmänhet. Dokumentationsmaterialet och fynden ska bevaras för framtiden samt tolkas vetenskapligt och infogas i ett kulturhistoriskt sammanhang. Undersökningen innebär att hela eller delar av fornlämningen slutgiltigt tas bort. Efter att fornlämningen tagits bort är marken fri att exploatera ur fornlämningssynpunkt.

Mer information om den uppdragsarkeologiska processen finns på Riksantikvarieämbetets hemsida.

Sammanfattning

Med anledning av ledningsdragningsplanering på Hovrättstorget och stads-
lager L1973:2508 så genomförde Jönköpings läns museum en
schaktningsövervakning under två dagar i mitten av september
2023. Schaktets längd var cirka 70 meter, och schaktet var 0,6-1,2
meter brett och schaktades till ett djup av 0,6-0,8 meter. Schaktet
innehöll mycket störningar i form av tidigare ledningar, men på
några ställen kom äldre kulturlager fram i plan. Då schaktets djup
var begränsat, så schaktades ej till steril undergrund. Därför anses
ytterligare arkeologi behövas vid eventuella framtida åtgärder i
området.

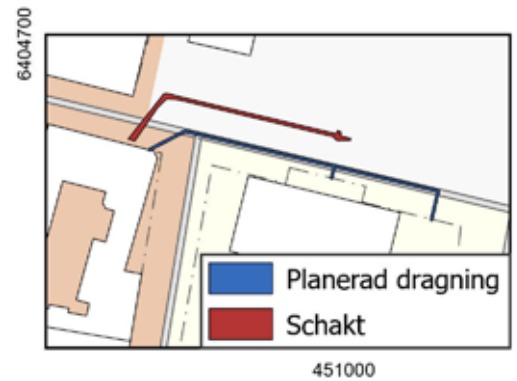
Figur 1. Utdrag ur digitala ekonomiska kartan. Skala 1:10000

Inledning

Med anledning av att Jönköpings Energi Nät grävde nya schakt för elledningar så genomfördes under september 2023 schaktövervakning. Fält- och rapportansvarig var Annie Rosén, antikvarie, Jönköpings Läns Museum.

Omfattning

Norra sidan av Kanalгатan, utanför den gamla hovrättsbyggnaden, berördes av schaktningen, samt ett tvärschakt mot sydväst över Smedjegatan för att ansluta till befintligt elskåp där. Schaktet var ursprungligen tänkt att vara placerat längs Kanalгатans södra del strax utanför hovrättsbyggnaden, men placerades vid dess norra

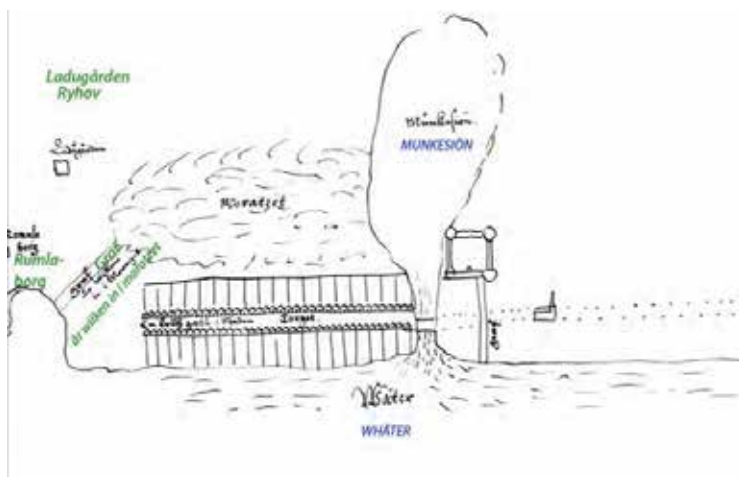
Figur 2a. Schaktets läge jämfört med den planerade dragningen.

kant eftersom där fanns ett öppet schakt för fjärrvärme att ansluta till. Schaktets längd var cirka 70 meter, och schaktet var 0,6-1,2 meter brett och schaktades till ett djup av 0,6-0,8 meter.

Figur 2b. Det aktuella schaktet anslöt till befintligt öppet schakt för fjärrvärme, som grävdes med antikvarisk medverkan från Jönköpings Läns Museum.

Figur 3. En bearbetad version av stadsplaneskissen från 1611. Området söder om sandreveln (uppåt i kartan) betecknas här som *moratzet*. Här finns också torget utskissat mitt i bebyggelsen. Efter Heimdahl & Franzén 2009.

Målsättning och metod

Målsättningen för arbetet var att undersöka och dokumentera eventuella kulturlager och konstruktioner i schaktet samt tillvarata relevanta fynd. Arbetet innebar att överse arbetet när fyllningen varsamt schaktades av nivå för nivå med maskin, samt dokumentera det av antikvariskt värde som kunde framkomma.

Topografi

Hovrättstorget ligger i den östra delen av Jönköping, öster om kanalen mellan Vättern och Munksjön. Marken på Öster består av en sandrevel som löper längs med Vätterns strand, och söder om den är marken sank, vilket innebär att byggnationer även idag uppförs på pålad och utfylld mark. På en skiss, troligen från 1611, över den tänkta stadsstrukturen på öster, beskrivs området söder om den sandrevel som angränsar mot Vättern, som *Moratzet*, vilket innebär ett område med sankmark. På kartor som följer denna så benämns området alltid som sankt (Heimdahl & Franzén 2009).

Det aktuella schaktets sträckning är i torgets södra del östvästligt, mellan Göta Hovrätt och slutet av Kanalgarans norra kant till Smedjegatan. Torget har varit föremål för ombyggnationer, och ledningsdragningar i omgångar vilket också omfattar aktuellt undersökningsområde.

Fornlämnings- och kulturmiljö

Den medeltida stadsbebyggelsen i staden var framförallt lokaliserad på sandig och torr mark i den västra delen av dagens Jönköping, i det området som idag kallas Juneporten. Men efter danskarnas anfall 1612 togs ett kungligt beslut att flytta staden till den östra sidan, så staden skulle bli enklare att försvara med slottsanläggningen och kanalen i väst. Trots protester från borgarna så genomfördes flytten. För att göra marken beboelig så var man tvungen att dränera och fylla upp, och en kanal byggdes runt 1620-tal. Man timrade bland annat ramar som fylldes med sand, jord och avfall för att konstruera en markyta att bygga på.

Figur 4. Schaktets placering, i rött, i förhållande till torg och gamla hovrättsbyggnaden. Ortofoto från 2021, Jönköpings kommun.

Torget har varit en centralplats i stadsbebyggelsen från 1600-tal och finns med på de tidigaste skisserna och ritningarna efter stadsflytten. Hovrättstorget kallades ursprungligen endast Torget, men fick senare benämningen Stora Torget eller Stortorget. Dagens namn fick torget efter 1800-talets mitt.

Göta hovrätt instiftades vid riksdagen 1634. Till en början kallades hovrätten endast Hovrätten i Jönköping, och namnet Göta Hovrätt började användas först 1646. Domstolens första utrymmen ordnades på Jönköpings slott, och flyttade därefter verksamheten till hyrda lokaler i Rådhuset 1640. Arbetena med hovrättsbyggnaden som står vid torget idag påbörjades 1639 (Franzén 2016).

De centrala delarna av Jönköping omfattas av det stadslager (L1973:2508), där bebyggelse kan spåras från medeltid och framåt. Av forntid i undersökningsområdet finns det färre spår. Men i Kanalgatan har en båtyxa samt ett depåfynd från folkvandringstid, i form av beslag till sadlar, påträffats (Fornsök).

Tidigare undersökningar

Några mer omfattande arkeologiska insatser relaterade till Hovrättstorget har inte utförts, men en handfull av mindre karaktär. En arkeologisk schaktningsövervakning genomfördes bara dagar innan i anslutande schakt, där fjärrvärme hade lagts ner. Där var schaktet en meter djupt, och i den västra delen framkom ett utfyllnadslager med träflis, som kopplas till anläggandet av torget under 1600-tal. Utfyllnad, såsom trä, ris och avfall, behövdes för att fylla ut den vattensjuka marken på Öster när staden flyttades under 1600-talet (Jansson, 2023). 2013 utförde Jönköpings läns museum en efterundersökning av fyra redan schaktade gropar i Hovrättstorget, där belysningsstolpar skulle placeras. Schaktningen var redan utförd utan antikvarisk medverkan, och betongfundament hade placerats i schaktens botten. Detta innebar att endast schaktkanterna kunde undersökas, och där kunde kulturlager dokumenteras. I det sydöstra schaktet fanns nedstuckna störar, som har tolkats som staket eller gränsmarkering, samt ett stolphål. Det sydvästra schaktet innehöll fragment av gjutformar, som kopplas till utfyllnadslager från stadsflytten 1600-tal (Haltiner Nordström 2013a och 2013b). 2012 så deltog arkeologer i samband med schaktning för fjärrvärme som skulle dras fram till Rådhuset från Smedjegatan. Där påträffades ett brandlager av kalk, sot, kol, tegel och lera. I schaktet fanns också orört kulturlager, och där framkom rödgods, en knapp och ett kritpipsskaft (Haltiner Nordström 2012).

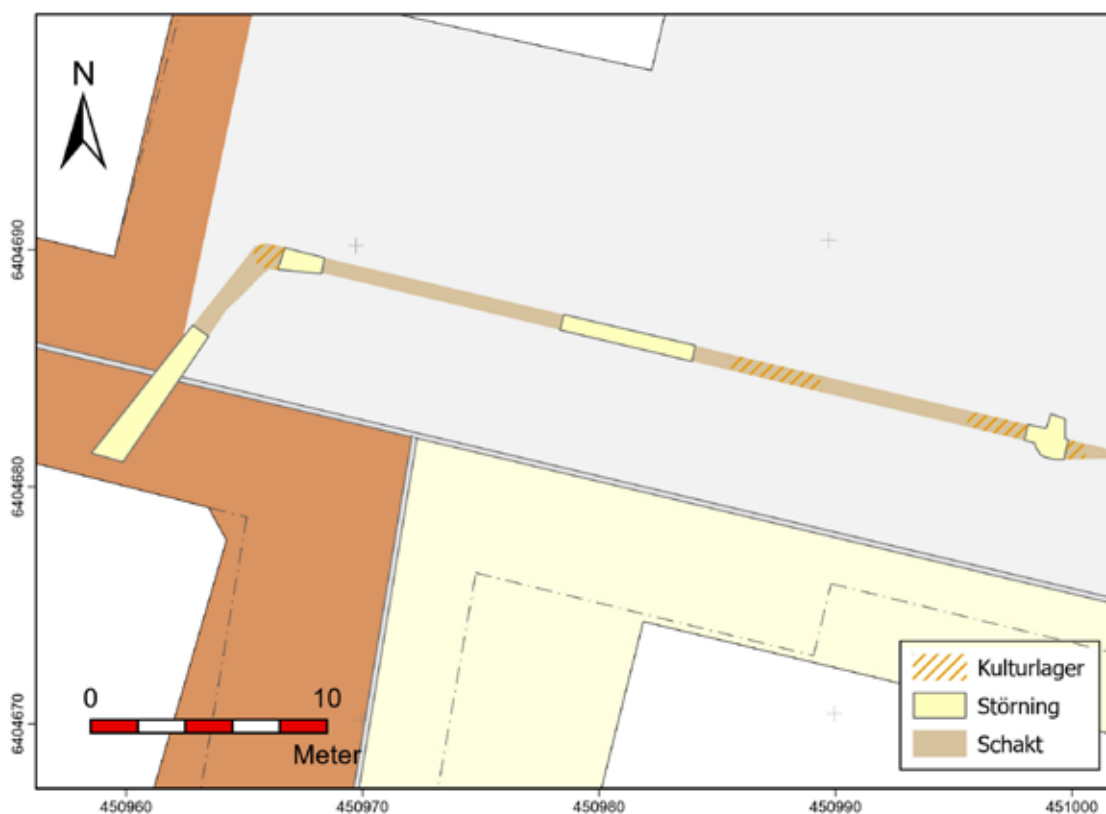
I oktober 2016 så genomfördes återigen en efterundersökning samt schaktningsövervakning på Hovrättstorgets östra sida, där en ledning till vattenpost placerades. Del av schaktet hade redan tagits upp utan antikvarisk medverkan, men i den del där arkeolog närvarade kunde två äldre marknivåer skönjas, dels på 0,6-0,8 meter och dels 1,0-1,4 meters djup. Kunskap om huruvida området har

Figur 5. Litografi av E F Martin som visar Stora Torget år 1837. Hovrätten syns till vänster i bild. Av bilden framgår att hela torget och de intilliggande gatorna var stenlagda. Efter Karlson 1984.

Figur 6. Rester efter de nedstuckna störar, som tolkas som staket eller gränsmarkering, som framkom vid arkeologisk efterundersökning 2013. Utsnitt av foto av Susanne Haltiner Nordström.

Figur 7. Schaktets dragning med de områden där kulturlager kunde anas.

Figur 8. Schaktet var smalt och innehöll mycket störningar i form av ledningsdragningar från tidigt 1900-tal och framåt.

använts som annat än torg saknas, men skillnaden i marknivåerna visar att marknivån har höjts minst en gång vilket kan tyda på annat användningsområde (Haltiner Nordström 2017).

Resultat

Schaktet för de nya ledningarna anslöt till schaktet som tagits upp bara dagar tidigare för fjärrvärmeledningar, i Kanalgatans norra del. Arkeolog från Jönköpings läns museum närvarade för schaktkontroll, vilket avhandlas i Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2023:30. Sträckningen som nu omfattas är Kanalgatans norra del i öst-västlig riktning, mitt över från hovrättsbyggnadens trappa som vetter mot torget och fram till elskåpet vid Smedjegatan 42, där en köksbutik har sina lokaler.

Schaktets längd var cirka 70 meter och 0,6-1,2 meter brett och schaktades till ett djup av 0,6-0,8 meter. Det var omrört och mycket störningar i form av kablar och rör för el, vatten och fjärrvärme. Förutom påförda fyllnadsmassor utgjordes också fyllningen av kulturlager som återdeponerats i schakten vid återfyllning, vilket syntes i profilerna som svartgrå flammiga inslag i sand i nedgrävningsskanterna för existerande ledningsdragning. På några områden

i schaktet så grävdes det något djupare, cirka 0,8 meter, och där kunde underliggande kulturlager anas i plan. Enstaka kullerstenar fanns i massorna, vilket kan vara rester efter den tidigare kullerstensbeläggningen på torget.

De stråk av bevarade kulturlager som påträffades i schaktets botten bestod av mörk humös siltig sand, med inslag av träflis. Tjockleken på dessa lager utreddes ej, då schaktning enbart skulle utföras till 0,6 meters djup, men av tekniska skäl vid störningar fick bli något djupare. Det var i samband med dessa störningar som kulturlager påträffades. Alltså kan det konstateras att intakta kulturlager sannolikt finns bevarade under schaktets botten.

Fynd

I de omrörda fyllnadsmassorna så kom enstaka djurben, av nöt (bedömt av osteolog Emma Boman, Jönköpings Läns Museum), hästskosöm och två bitar glaserad keramik. Den ena biten med ljus glasyr kan dateras till 1600-tal, medan den mörkare gröna glasyren finns med längre fram i tiden, 1700-1800-tal. Av fynden tillvaratogs enbart keramiken.

Figur 9. Ett urval av de få fynd som påträffades i schaktet. Benet är av nöt, sannolikt slaktrest. Keramiken är av 1600-1800-tals typ. Järnföremålet är en nit som är kraftigt korroderad. Endast keramiken togs tillvara.

Fyndnummer	Sakord	Material	Antal	Fragment	Fyndomständighet	Beskrivning	JM-nummer
1	Keramik	Keramik	1	Fragment	I omrört lager vid ledning	Skärva av rödgods med mörkt grön glasyr. Kantbit till fat	JM.56999:1
2	Keramik	Keramik	1	Fragment	I omrört lager vid ledning	Skärva av rödgods med beige och röd glasyr. Bukbit.	JM.56999:2

Figur 10. Fyndtabell

Utvärdering av undersökningsplanen

Syfte och målsättning med undersökningen var att med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera de eventuella fornlämningar som kunde framkomma vid schaktningen. Syfte och mål anses uppfyllda inom schaktets omfattning. Noteras bör att schaktet inte var djupare än maximalt 0,8 meter från dagens markyta, vilket innebär att det kan finnas fornlämningar kvar in situ under den nivån som dokumenterats.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr: 431-4854-2023
Länsstyrelsens beslutsdatum: 2023-06-19
Jönköpings läns museums dnr: 2023-182
Uppdragsgivare: Jönköpings Energi Nät
Rapportansvarig: Annie Rosén
Rapportgranskning: Mikael Nordström
Fältansvarig: Annie Rosén
Fältpersonal: Annie Rosén
Fältarbetstid: 2023-09-13 –2023-09-18
Län: Jönköpings län
Kommun: Jönköping kommun
Socken: Jönköping socken
Fastighetsbeteckning: Jönköping Öster 1:1
Koordinater: 6404685, 450978
Koordinatsystem: Sweref 99 TM
Höjdsystem: RH 2000
Undersökningsyta: 40 kvm
Fornlämningsnummer: L1973:2508
Fornlämningstyp: Stadslager
Tidsperiod: Medeltid - historisk tid
Fynd nr: JM.56999:1-2

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Arkiv

Riksantikvarieämbetet, Stockholm (RAÄ)

Kulturmiljöregistret, Fornsök: <https://app.raa.se/open/fornsok/>

Tryckta källor och litteratur

Franzén, Anders. 2016. *Göta hovrätt – rättvisans hemvist under fyra sekler*. Jönköping.

Haltiner Nordström, Susanne 2012. *Rådhuset/Smedjegatan. Arkeologisk förundersökning inom del av RAÄ 50, inför fjärrvärmeledning längs med Smedjegatan fram till Rådhuset, Jönköpings stad och kommun, Jönköpings län*. Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2012:29. Jönköping.

Haltiner Nordström, Susanne 2013a. *Museigatan. Arkeologisk förundersökning i form av schaktövervakning av del inom RAÄ 50, inför planerad omgestaltning av Museigatan i Jönköpings stad, Jönköpings kommun*. Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2013:33. Jönköping.

Haltiner Nordström, Susanne 2013b. *Titthål i Hovrättstorget. Arkeologisk efterundersökning av fyra schaktade gropar inför belysningsstolpar på Hovrättstorget, inom del av RAÄ 50:1, Jönköpings stad och kommun, Jönköpings län*. Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2013:47. Jönköping.

Heimdal, Jens & Vestbö Franzén, Ådel 2009. *Tyska Madens gröna rum - Specialstudier till den arkeologiska undersökningen i kvarteret Diplomatén, RAÄ 50, Jönköpings Stad*. Jönköpings läns Museum. Arkeologisk rapport 2009:41. Jönköping.

Jansson, Kristina 2023. *Hovrättstorget. Arkeologisk schaktningsövervakning av stadslager L1973:2508 inför planerad fjärrvärmedragning inom Hovrättstorget, fastigheten Öster 1:1, Jönköpings stad i Jönköpings Kommun, Jönköpings län*. Jönköpings läns Museum. Arkeologisk rapport 2023:30. Jönköping.

Karlson, Bo E. 1984. *Bebyggelse i Jönköping 1612– 1870. Offentliga Institutioner*. Småländska kulturbilder. Meddelande från Jönköpings läns hembygdsförbund och stiftelsen Jönköpings läns museum LXXVI. Jönköping.

ANTI-KVARISK BEDÖMNING / KOMMENTAR

Antikvarisk bedömning görs utifrån Riksantikvarieämbetets praxis för tillämpning av kulturmiljölagen (KML). Lämningssty-
perna och deras bedömning redovisas i den så kallade *Läm-
ningstyp-listan* som är upprättad och ajourhållen av Riks-
antikvarieämbetet. Länsstyrelsen gör den slutliga bedömningen
inom ett uppdrag.

Fornlämning

Fornlämning är en lämning som är skyddad enligt kulturmil-
jölagen. För att kunna bedömas som fornlämning måste den
vara äldre än 1850. Tre kriterier måste också vara uppfyllda;
det ska vara en lämning efter människors verksamhet under
forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och
som är varaktigt övergiven. Det är förbjudet att utan tillstånd
från länsstyrelsen rubba, ta bort, gräva ut eller på annat sätt
ändra eller skada en fornlämning.

Övrig kulturhistorisk lämning

Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska
lämningar som har tillkommit efter 1850, men som ändå an-
ses ha ett antikvariskt värde. Bedömningen används även för
vissa lämningar som inte uppvisar fysiska spår, till exempel
fyndplats eller plats med tradition.

Möjlig fornlämning

Möjlig fornlämning anges för lämningar som kräver vidare
utredning för att den antikvariska bedömningen ska kunna
fastställas. Lämningsen måste vara bekräftad i fält. Möjlig forn-
lämning kan även anges för en lämning som har undersökts
i samband med en arkeologisk undersökning, men där man
inte kunnat fastställa lämningens utbredning.

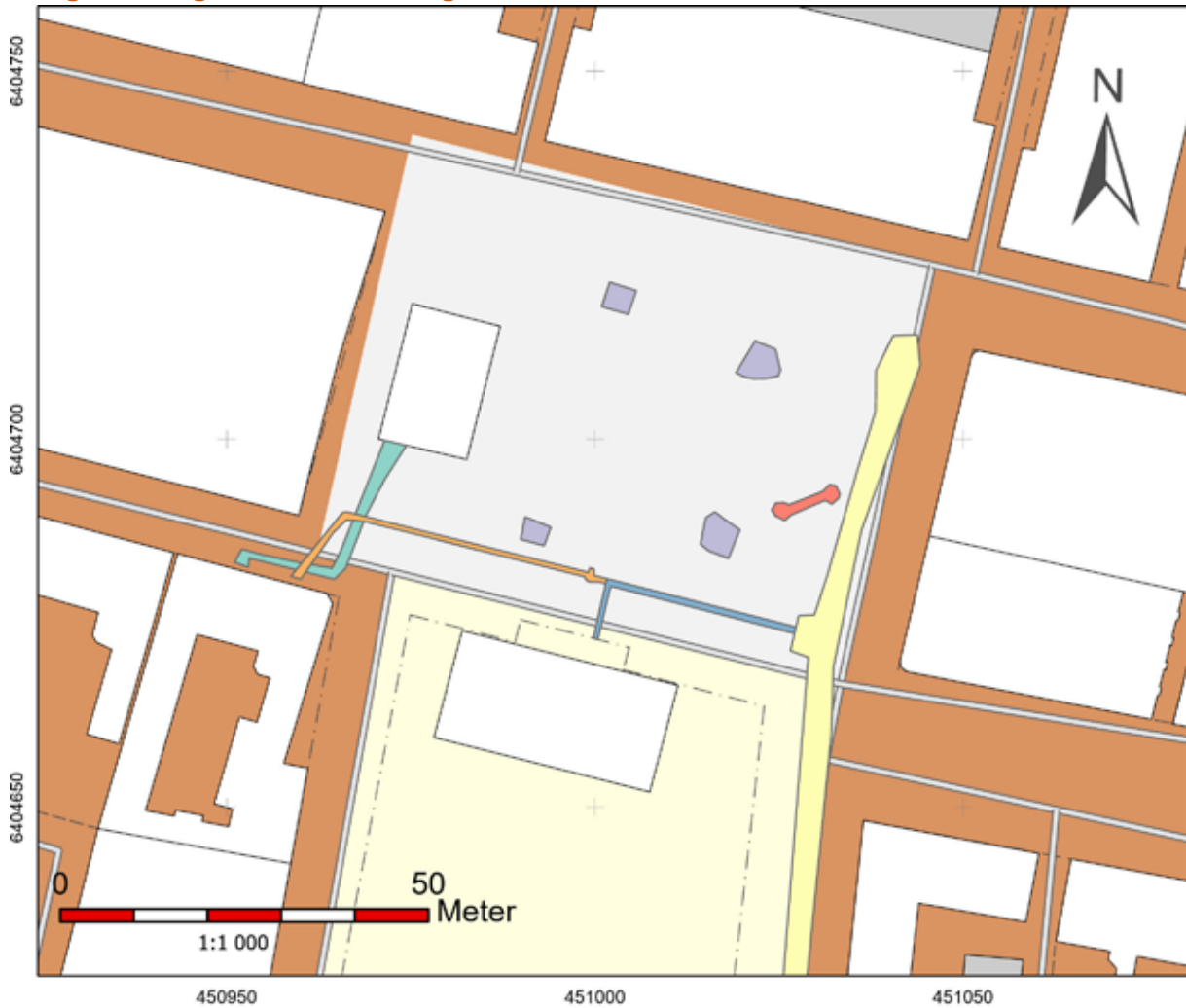
Ingen antikvarisk bedömning

Ingen antikvarisk bedömning används för lämningar som blivit
helt borttagna genom en arkeologisk undersökning eller helt
förstörda. Lämningar som endast är kända via kartmaterial,
skriftlig eller muntlig källa och inte har kunnat återfinnas i fält,
kan inte heller ha en antikvarisk bedömning.

Ej fastställd

Den antikvariska bedömningen har inte fastställts. Avser till
exempel boplatsslågen där en arkeologisk utredning steg 2
krävs för att eventuellt kunna finna spår som inte är synliga
ovan mark.

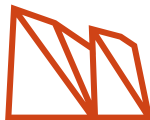
Bilaga 1. Tidigare undersökningar

- Jönköpings Läns Museum Arkeologisk Rapport 2012:29
- Jönköpings Läns Museum Arkeologisk Rapport 2013:33
- Jönköpings Läns Museum Arkeologisk Rapport 2013:47
- Jönköpings Läns Museum Arkeologisk Rapport 2017:03
- Jönköpings Läns Museum Arkeologisk Rapport 2023:30
- Jönköpings Läns Museum Arkeologisk Rapport 2023:31

Översikt över Hovrättstorget och den arkeologi som utförts i området sedan 2012.

Med anledning av ledningsdragning på Hovrättstorget och stadslager L1973:2508 så genomförde Jönköpings läns museum en schaktningsövervakning under två dagar i mitten av september 2023. Schaktets längd var cirka 70 meter, och schaktet var 0,6-1,2 meter brett och schaktades till ett djup av 0,6-0,8 meter. Schaktet innehöll mycket störningar i form av tidigare ledningar, men på några ställen kom äldre kulturlager fram i plan. Då schaktets djup var begränsat, så schaktades ej till steril undergrund, så kulturlager ligger sannolikt bevarade under schaktets botten.

Arkeologisk rapport 2023:31
JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM